

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Buikslotermeer
Stadsdeel Noord**

BO 12-032 Amsterdam 2012

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginning en bedijking	10
3.3.2 Buikslotermeerpolder	11
3.3.3 Verstedelijking	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	13
3.4.2 Vindplaatsen	13
3.4.3 Bodemopbouw	15
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Noord een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Buikslotermeer, stadsdeel Noord. Dit is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16-18) worden twee zones met een hoge archeologische verwachting onderscheiden en vijf zones met een lage verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt drie zones (p. 19-20). Hiervoor is gespecificeerd of en in welke mate archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Noord heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Buikslotermeer, stadsdeel Noord.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Buikslotermeer wordt in het zuidwesten begrensd door de Nieuwe Purmerweg, in het noordwesten door de Nieuwe Leeuwarderweg, in het noordoosten door de Ringweg Noord en in het zuidoosten door de Buiksloterdijk, Schoolstraat en Beemsterstraat.

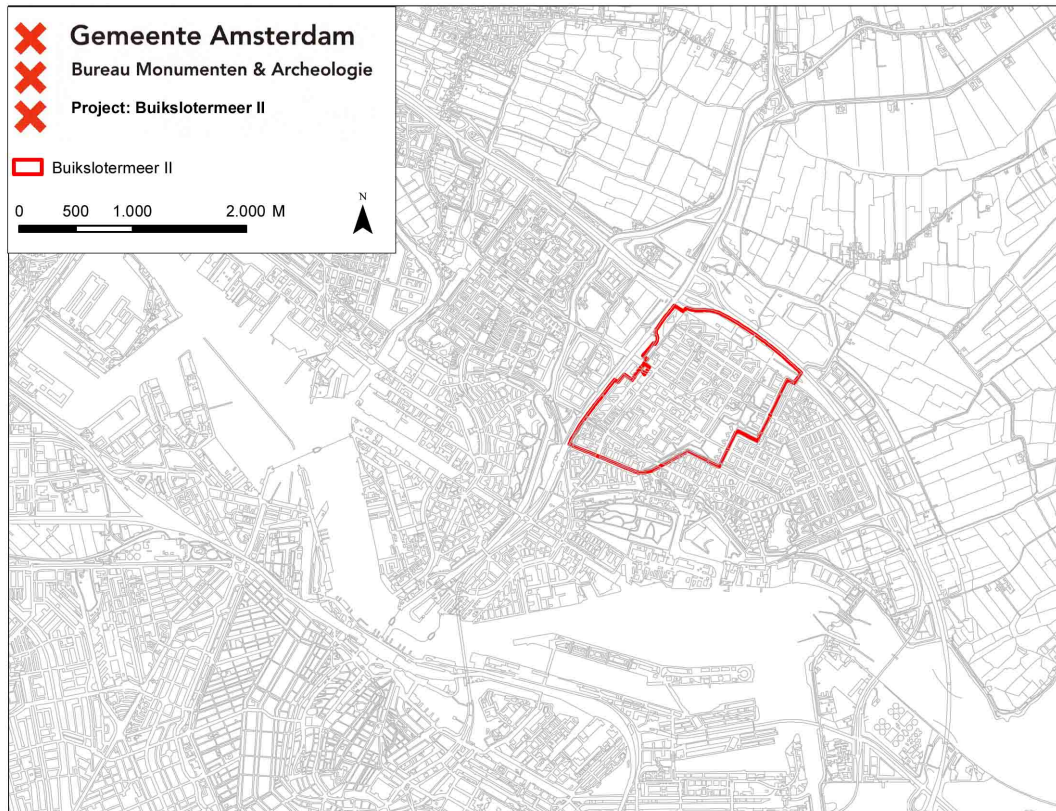
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel Noord
Contactpersoon Mevr. N. Schrama
Adres Postbus 37608
Postcode / plaats 1030 BB Amsterdam Noord

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25E
ARCHIS meldingsnr.	51551	ARCHIS afmeldingsnr.	41936
X-coördinaat N	124.467	Y-coördinaat N	491.066
X-coördinaat O	125.541	Y-coördinaat O	490.423
X-coördinaat Z	124.097	Y-coördinaat Z	489.574
X-coördinaat W	123.521	Y-coördinaat W	489.807

Locatie

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ± NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

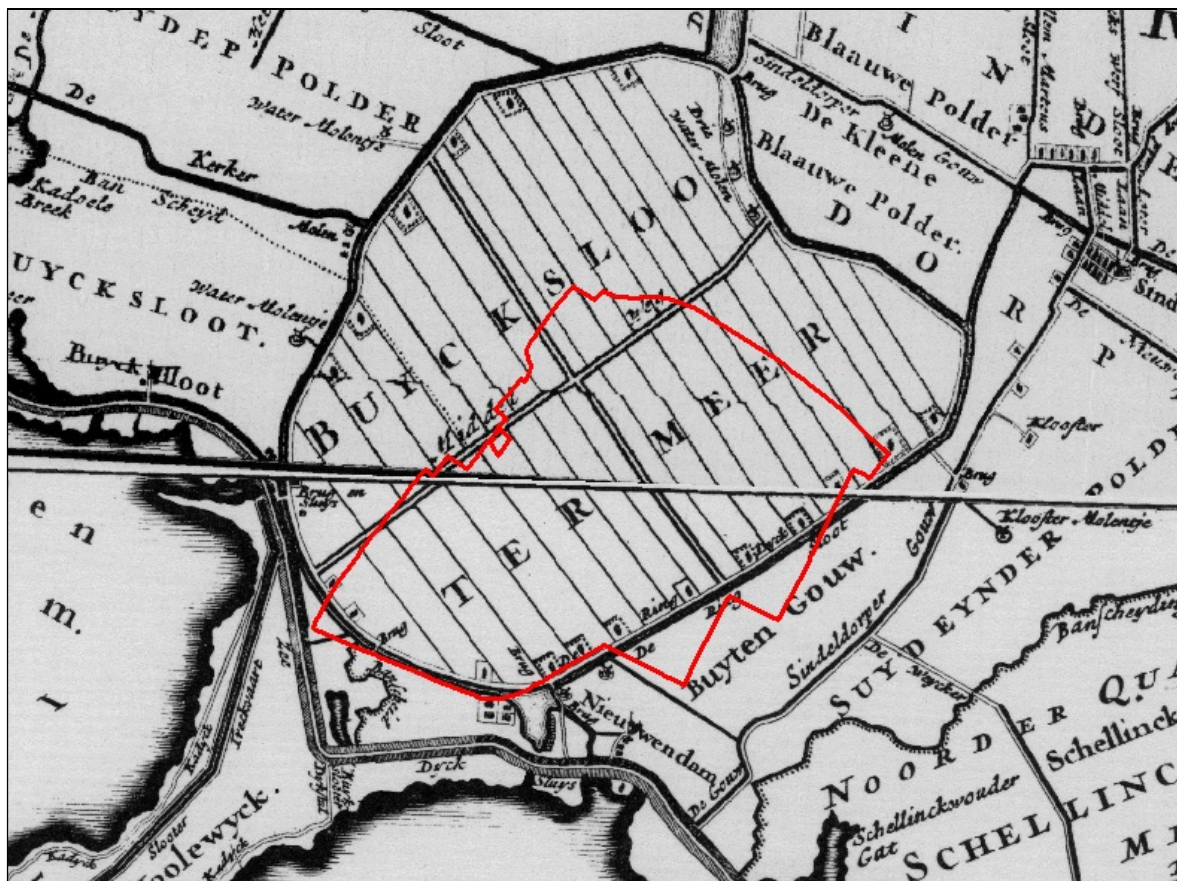
De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk. Deze werd in het laatste kwart van de 15de eeuw vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaai en Kloveniersburgwal aan de oostzijde. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen: bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Voor deze historisch-topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Nicolaas Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854), de Chromotopografische Kaart (1900) en een aantal kaarten van Publieke Werken (1929, 1936 en 1983).

2 Het plangebied (rood) geprojecteerd op de historische kaart van Visscher uit ca. 1700

3.3.1 Ontginning en bedijking

Het plangebied Buikslotermeer maakte oorspronkelijk, voor de verstedelijking van Amsterdam Noord, deel uit van het platteland van Waterland. Het natuurlijk landschap van dit gebied bestond uit veen, dat zich over een groot oppervlak uitstrekte, waarin zich hoogteverschillen voordeden en dat doorsneden worden talrijke door rivieren en krekens. De ontginning van het veen vond vanaf de 10de, en met name in de 11de en 12de eeuw plaats. De manier waarop werd ontgonnen is deels te reconstrueren aan de hand van latere, gedetailleerde kaarten van de percelering. De vroege bewoners werkten vanuit het oosten richting het westen, en steeds werden bestaande veenrivieren als beginpunt genomen om tegen de veenkussens op parallelle sloten te graven. Zo werd het veen ontwaterd en geschikt gemaakt voor bewoning en akkerbouw.⁵ Na verloop van tijd klonk de bodem in, waardoor het land weer drassig werd. Daarnaast gingen vanaf het eind van de 12de eeuw grote stukken land verloren door stormvloed. De grote meren van Waterland zijn waarschijnlijk in deze periode ontstaan. Om de dreiging van watersnood tegen te gaan, werd een stelsel van dijken aangelegd. Polders werden bedijkt om beter af te wateren en langs het IJ en de Zuiderzee werd een zeedijk aangelegd.

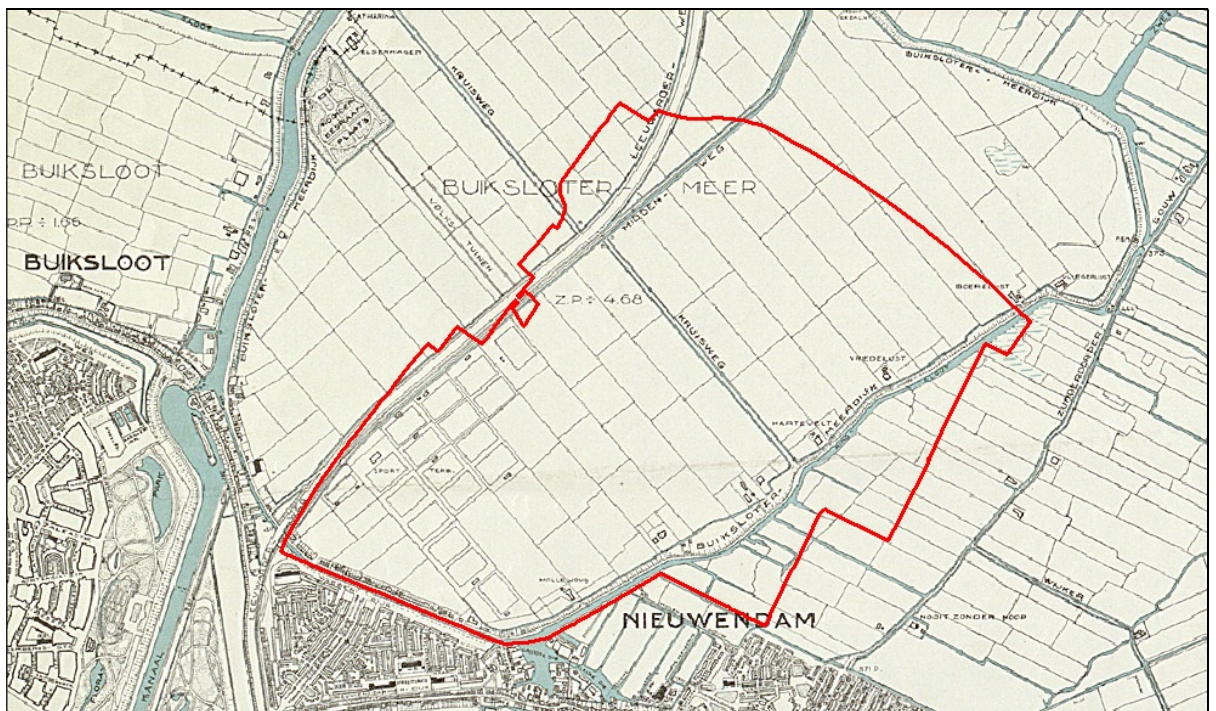
⁵ Bos 1984, 69

In de 12de en 13de eeuw concentreerde de bewoning zich langs de gouwen en vaarten aan de rand van de ontginningsgebieden. Er ontwikkelden zich dorpskernen zoals Ransdorp, Zunderdorp en Holysloot. In de 13de eeuw verschoof de bewoning naar de Waterlandse Zeedijk. Daar ontstonden de handels- en vissersplaatsen Durgerdam, Nieuwendam en Buiksloot.⁶ Aan het begin van de 13de eeuw was Waterland vrijwel geheel in cultuur gebracht en vormde het gebied een bestuurlijke eenheid.⁷

3.3.2 Buikslotermeerpolder

Van de 17de tot in de 19de eeuw werden in Waterland een aantal meren drooggelegd. Het Buikslotermeer behoorde met onder meer de Beemster en het Broekermeer tot de vroegst ingepolderde meren van Waterland. Deze drooglegging werd tussen 1624 en 1628 op initiatief van Ransdorp, Zuiderwoude en Broek in Waterland uitgevoerd. Door drie watermolens werd het water op de ringvaart geloosd. In de nieuwe polder werden de Middenweg en Kruisweg aangelegd en het land werd in evenwijdige stroken verkaveld. Op een aantal van de nieuwe percelen werden boerderijen gebouwd (afb. 2). Andere drooggelegde meren, zoals de Beemster en de Wormer, hadden een kleibodem waardoor akkerbouw geschikt was. De Buikslotermeerpolder had veen als ondergrond, waardoor er alleen veeteelt kon plaatsvinden.⁸ Na de drooglegging is de Buikslotermeer nog eenmaal overstromd, in 1916. Veel van de toenmalige bebouwing is hierdoor verwoest.

In het begin van de 19de eeuw vormde de Buikslotermeerpolder een strategisch onderdeel van de verdediging van Amsterdam. Aan de noordoostzijde van de polder waren posten en batterijen geplaatst. Maar deze stelling werd slecht onderhouden en raakte in verval. In de Stelling van Amsterdam (1880-1920) werden de posten niet opgenomen, omdat deze verdedigingslinie rond de stad daarvoor een te wijde straal had.⁹

3 Het plangebied (rood omlijnd) om de kaart van Publieke Werken uit 1936

⁶ Bos 1988, 104-105

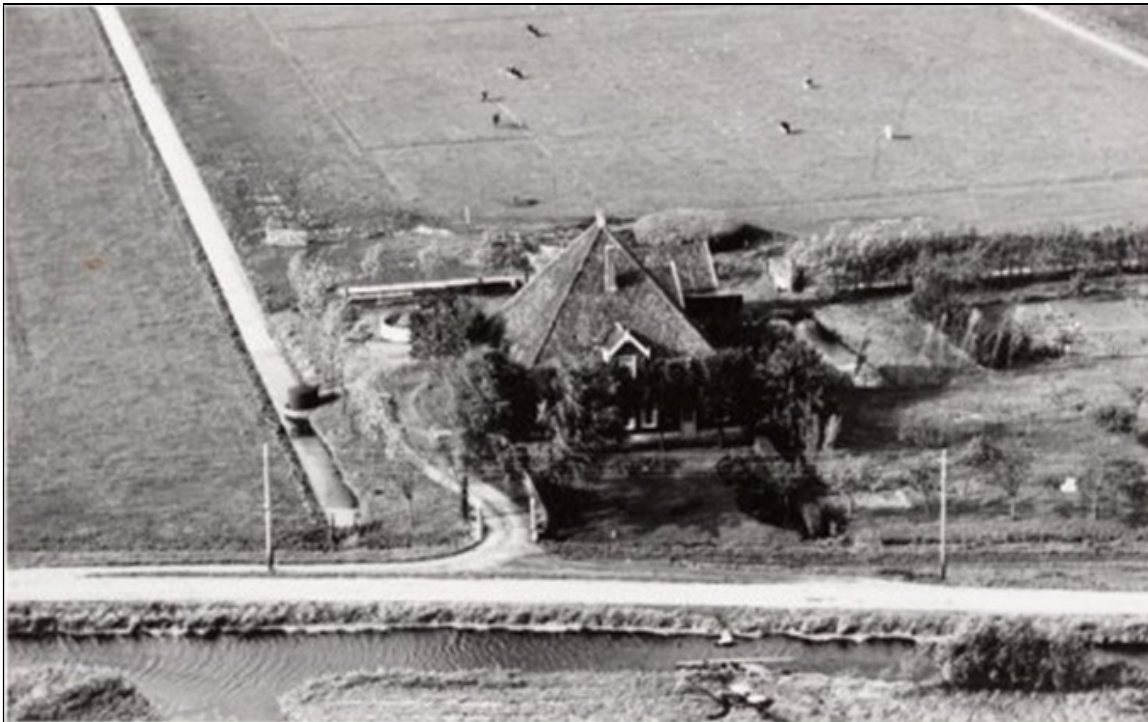
⁷ De Cock 1975, 329

⁸ Lutgert 1994, 37

⁹ Schmall 1987, 112-113

3.3.3 Verstedelijking

In 1921 werd de Bukslotermeerpolder samen met omliggende polders door Amsterdam ingelijfd ten behoeve van toekomstige stadsuitbreidingen. Op de kaart van Publieke Werken uit 1936 is van verstedelijking nog weinig te zien. Wel was de Middenweg verbreed tot de Leeuwarderweg, en waren er sportvelden en volkstuinten aangelegd (afb. 3). Het voormalige meer was nog steeds een dunbevolkt gebied, met ongeveer evenveel bebouwing als in 1700 (afb. 2, 3). Op de kaart van 1936 worden drie boerderijen of hoeves met hun naam aangeduid: van noord naar zuid zijn dat Vredelust, Harteveld en Mollewoud (afb. 3, 4). In de jaren '60 is de polder op grote schaal bebouwd en verdwenen het oude landschap en de boerderijen. Bukslotermeer werd met Nieuwendam-Noord en Banne Buksloot één van de nieuwe woongebieden in Amsterdam Noord. Ten westen van de Leeuwarderweg werd de polder vooral ingericht met volkstuinten en sportterreinen, aan de oostzijde werden woningen gebouwd.¹⁰

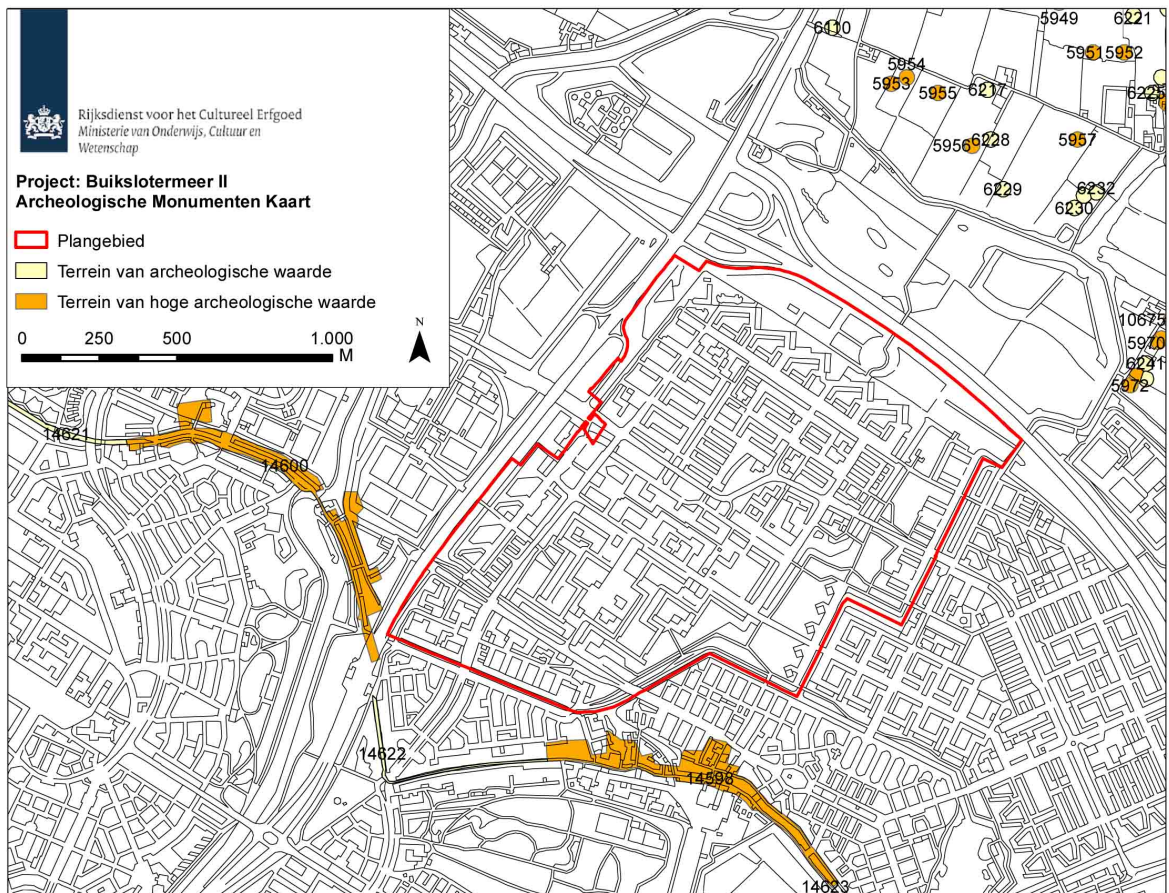
4 De hoeve Vredelust, in de jaren '60, voorafgaand aan de sloop (SAA)

¹⁰ Jansen 1965, 261

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart en Cultuurhistorische Waardenkaart

Binnen het plangebied zijn op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geen monumenten aangewezen (afb. 5). De AMK komt overeen met de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden is binnen het plangebied alleen de noordelijke strook bebouwing gekarteerd, deze heeft een zeer lage archeologische waarde. Dit verwachtingsbeeld is algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt uit de historisch-topografische analyse.

5 Het plangebied Buikslotermeer (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel zijn in de omgeving van het plangebied vondsten gedaan en opgravingen uitgevoerd (afb. 6). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd vormen een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

IPP/ RAAP

In 1976 is het toenmalige Instituut voor Prae- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam in samenwerking met de Archeologische Werkgroep Nederland begonnen met een archeologische inventarisatie van het bodemarchief van Waterland. Door dit onderzoek konden ca. 600 mogelijke middeleeuwse huisplaatsen worden aangewezen. Met die informatie kon een schematisch overzicht worden gemaakt van voormalige dorpen en gehuchten. In de jaren '80 is door RAAP een boorprogramma voor Waterland-Oost opgezet. De resultaten hiervan zijn enkele jaren geleden opgenomen in de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (afb. 5).¹¹

Poppendamergouw (POP)

Bij archeologisch onderzoek aan de Poppendamergouw in 1985 zijn zeer vroege bewoningssporen opgegraven. Aan het eind van de 10de eeuw werd vanaf deze plek aan een veenrivier het achterland ontgonnen. Door verzakkingen moest de huisplaats herhaaldelijk worden opgehoogd. Tot vijf keer toe werd een laag veenplaggen aangebracht, tot een pakket van ongeveer twee meter was ontstaan. In de 12de eeuw werd de plaats verlaten.¹²

Zunderdorpergouw 32 (ZUN) en 18 (ZUN2)

In de zomer van 2007 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd langs de oude ontginningsas Zunderdorpergouw. Omdat eerder door boringen in de nabije omgeving middeleeuwse huisplaatsen waren gelokaliseerd, werd onderzocht of op nummer 32 ook archeologische resten lagen. Het oorspronkelijke maaiveld bleek echter dieper te liggen dan verwacht, op gemiddeld 2 m ÷ NAP, en daarmee kwam de geplande diepte van ontgraving binnen het pakket van recent ophogingszand te liggen. Aan dezelfde gouw werd in 2009 op nummer 18 gebouwd. Boringen ter plaatse wezen uit dat 50 meter ten westen en 100 meter ten oosten van de bouwlocatie archeologische sporen liggen, maar ter hoogte van nummer 18 niet.

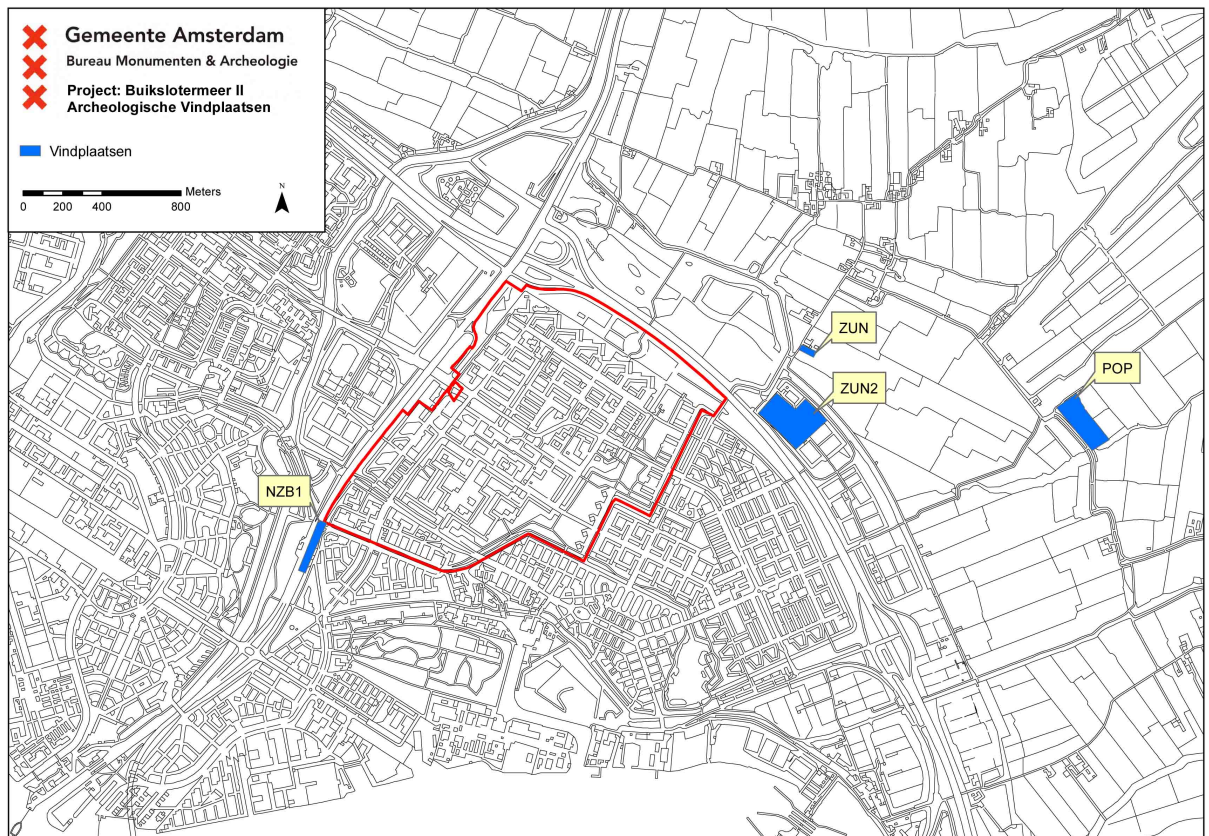
Nieuwe Leeuwarderweg (NZB1)

Ten behoeve van de aanleg van de Noord/Zuidlijn werd in 2009 de Nieuwe Leeuwarderweg verlaagd. BMA heeft hier een Archeologische Begeleiding uitgevoerd, waarbij een doorsnede van de 17de-eeuwse Buiksloterdijk in kaart kon worden gebracht.¹³

¹¹ Bos 1988

¹² Bos 1986, 294

¹³ Gawronski 2010, 19

6 Het plangebied Buikslotermeer (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen

3.4.3 Bodemopbouw

Het plangebied ligt voor het grootste deel in de voormalige Buikslotermeerpolder, en heeft een maaiveldhoogte van tussen de 3 en 3,5 m ÷ NAP. De Buikslotermeerpolder lag voor de ophoging op 4,8 ÷ NAP.¹⁴ Er ligt dus een ophogingspakket van tussen de 1,3 en 1,8 m zand. Vanaf dat niveau, ongeveer 1,5 m onder maaiveld, of op ca. 4,8 m ÷ NAP, kunnen archeologische resten worden verwacht. Voor de dijken binnen het plangebied geldt dat mogelijke archeologische overblijfselen vanaf een halve meter onder het maaiveld kunnen liggen.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Buikslotermeer materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, inpoldering, bewoning en landgebruik vanaf de 10de eeuw. In de voormalige Buikslotermeerpolder zijn met name vanaf de 17de eeuw sporen te verwachten, zoals ophogingslagen, bebouwingsresten, afval of losse vondsten. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied dient met 20ste-eeuwse verstoringen rekening te worden gehouden. De kans bestaat dat bij de aanleg van de huidige bebouwing op diverse plekken het oorspronkelijke polderpeil is vergraven.

¹⁴ Dienst der Publieke Werken 1967

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Buikslotermeer II materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de middeleeuwse ontginningsfase tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied. Het plangebied telt zeven verwachtingszones:

Zone A: Bewoningszone Buikslotermeerdijk

Archeologische verwachting: hoog

Dit betreft de zone van bewoning binnen de ringdijk, in het ingepolderde Buikslotermeer. Hier liggen mogelijk sporen die in verband staan tot 17de en 18de-eeuwse bewoning: ophogingen, funderingen, afval of losse vondsten. Dergelijke overblijfselen hebben een lange gebruikperiode, een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone B: Buikslotermeerdijk

Archeologische verwachting: hoog

Deze zone betreft het tracé van de ringdijk uit de eerste helft van de 17de eeuw. De eventuele materiële neerslag houdt verband met de dijk aanleg, en bestaat uit losse vondsten, afval of sporen van de dijkstructuur. De overblijfselen hebben een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone C: Kruisweg

Archeologische verwachting: laag

Betreft het tracé van een weg door de Buikslotermeerpolder. De materiële neerslag betreft losse vondsten of sporen van de wegstructuur. Dergelijke sporen hebben een geringe onderlinge samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is laag.

Zone D: Middenweg

Archeologische verwachting: laag

Betreft het tracé van een weg door de Buikslotermeerpolder. De materiële neerslag betreft losse vondsten of sporen van de wegstructuur. Dergelijke sporen hebben een geringe onderlinge samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is laag.

Zone E: Ringvaart Buikslotermeerpolder

Archeologische verwachting: laag

De materiële neerslag van deze 17de-eeuwse ringvaart betreft losse vondsten zoals in het water gegooid afval of verloren voorwerpen. Dergelijke overblijfselen hebben geen samenhang en een wijde verspreiding. De verwachting is daarom laag.

 Zone F: Polder Buitengouw

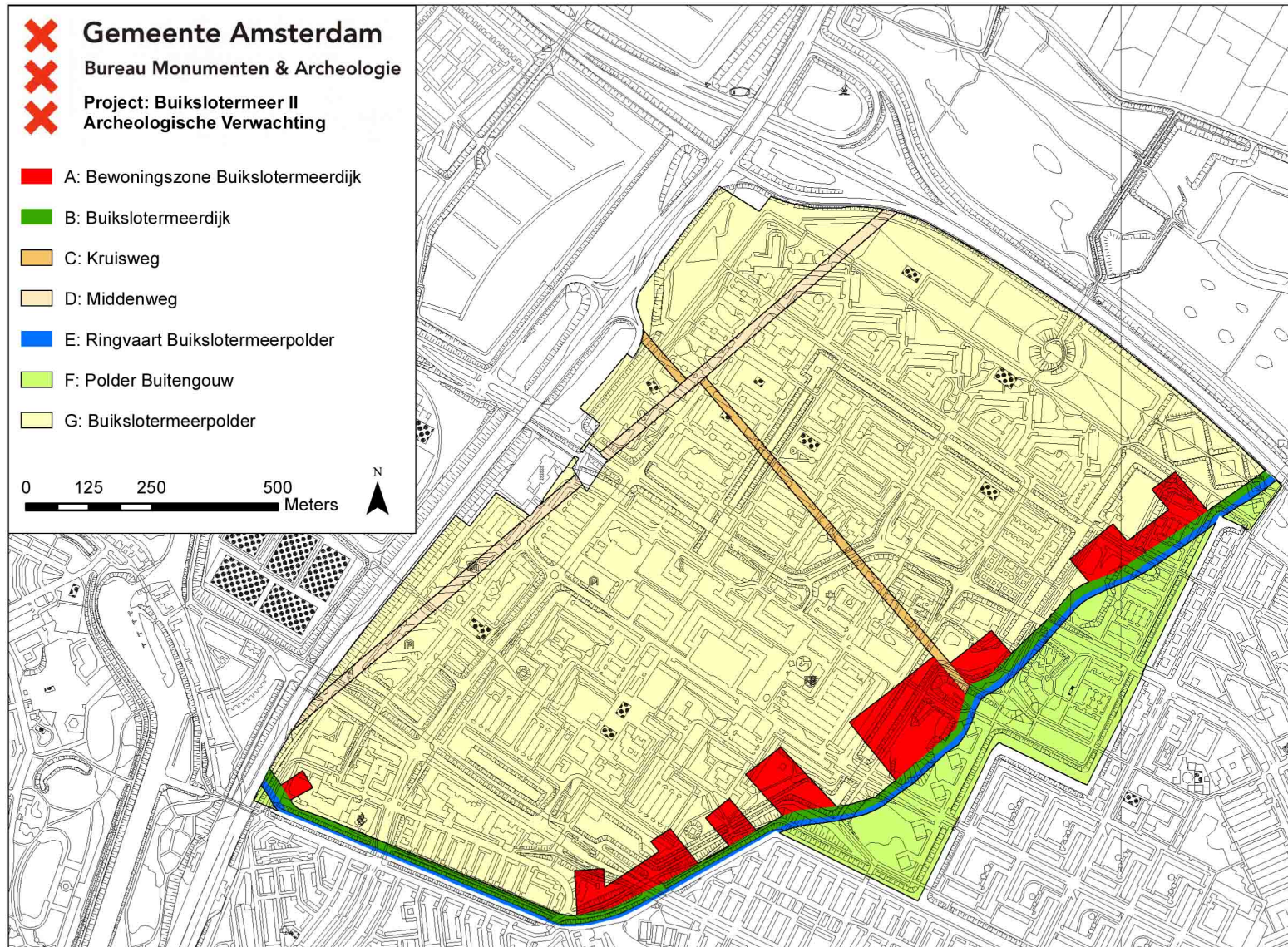
Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik. De materiële neerslag betreft erven, terpen, verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (10de - 12de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

 Zone G: Buikslotermeerpolder

Archeologische verwachting: laag

Betreft het gebied dat voor de verstedelijking poldergebied was. Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met landgebruik vanaf de 17de eeuw tot de verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

5 Archeologische beleidskaart

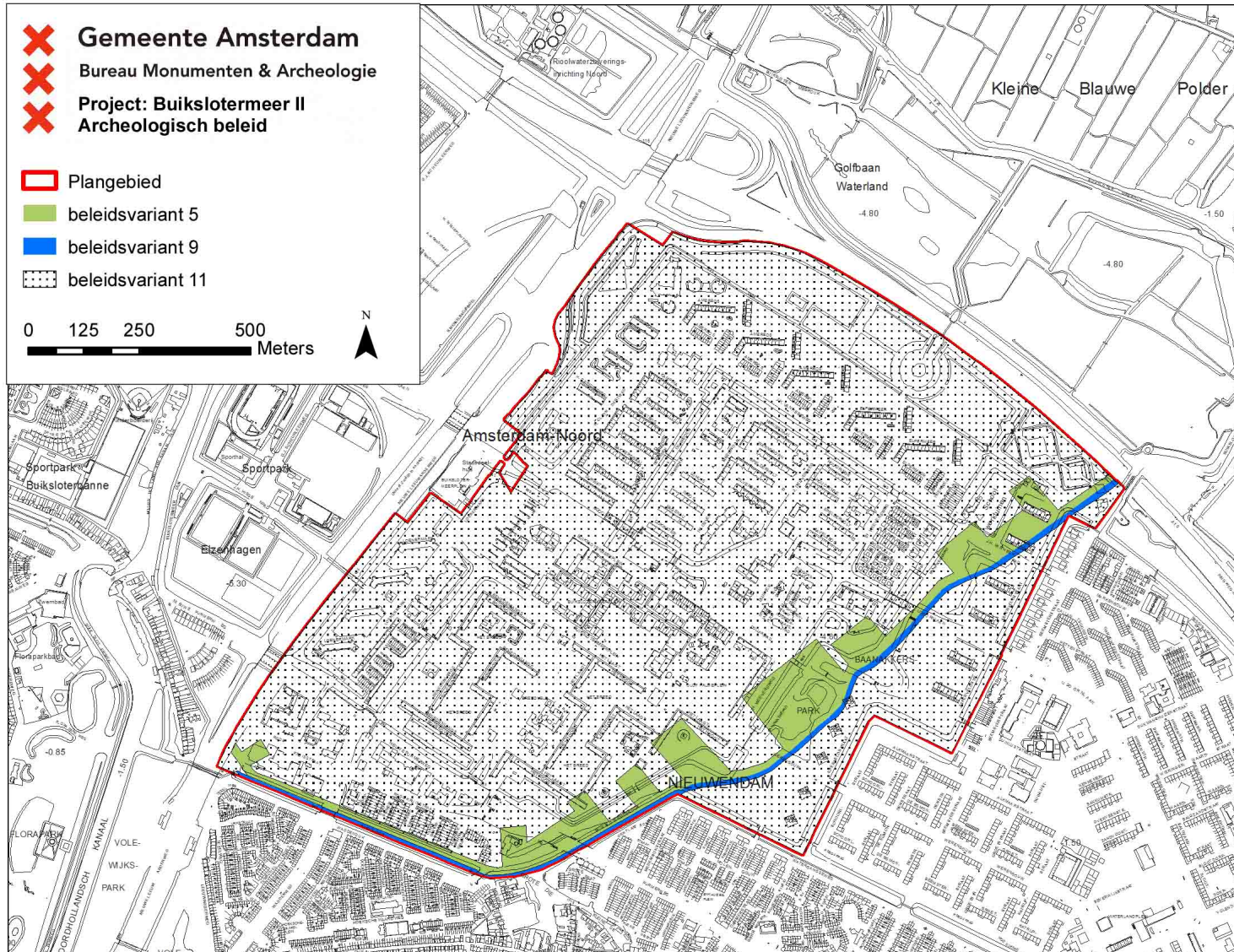
De archeologische beleidskaart van het plangebied Buikslotermeer is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema).

- **Beleidsvariant 5: verwachtingszones A (deels) en B**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (1,5 m).

- **Beleidsvariant 9: verwachtingszone E**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem kleiner dan 10.000 m².

- **Beleidsvariant 11: verwachtingszone A (deels), C, D, F en G**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan vijftig jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij Bureau Monumenten en Archeologie gemeld worden, zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Buikslotermeer. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwingrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 16-18) is een beleidskaart (p. 19-20) opgesteld waarin drie beleidsvarianten worden onderscheiden. Voor de eerste beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (1,5 m). Voor de tweede beleidszone geldt uitzondering van vervolgonderzoek bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem kleiner dan 10.000 m². Voor de derde zone geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

PANH: Provinciale Atlas Noord-Holland: www.provincialeatlas-nh.nl

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*. Amsterdam 2005

Bos, J.M., 'Een bijdrage tot de bewoningsgeschiedenis', *Holland* 16 (1984), 65-74

Bos, J.M., 'Amsterdam: Poppendam', in: Woltering, P.J., *Holland, Archeologische Kroniek van Holland over 1985, Noord-Holland*. Hilversum 1986, 294

Bos, J.M., 'Landinrichting en archeologie: het bodemarchief van Waterland', *Nederlandse Archeologische Rapporten* 6, Amersfoort 1988

Cock, J.K. de, 'Historische geografie van Waterland', *Holland, Regionaal-historisch tijdschrift* 17 (1975), 329-349

Dienst der Publieke Werken, 'Het bouwrijpmaken van terreinen', *Ons Amsterdam* 19/10, 1967, 290-294

Jansen, L., 'De Nieuwe Woonstad Buikslotermeer', *Ons Amsterdam* 16 (1965), 261-267

Gawronski, J., 'Noord/Zuidlijn', *De archeologische kroniek van Holland 2009*, Haarlem 2010, 17-19

Kruizinga, J., *Het XYZ van Amsterdam*. Amsterdam 2002

Lutgert, J., *De geschiedenis van een oude zeedijk in Amsterdam-Noord*. Stichting Historisch Centrum Amsterdam-Noord. Amsterdam 1994. 29-30

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Schmall, H., 'De Stelling van Amsterdam. Geschiedenis van de vestingwerken', Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen, 112-113

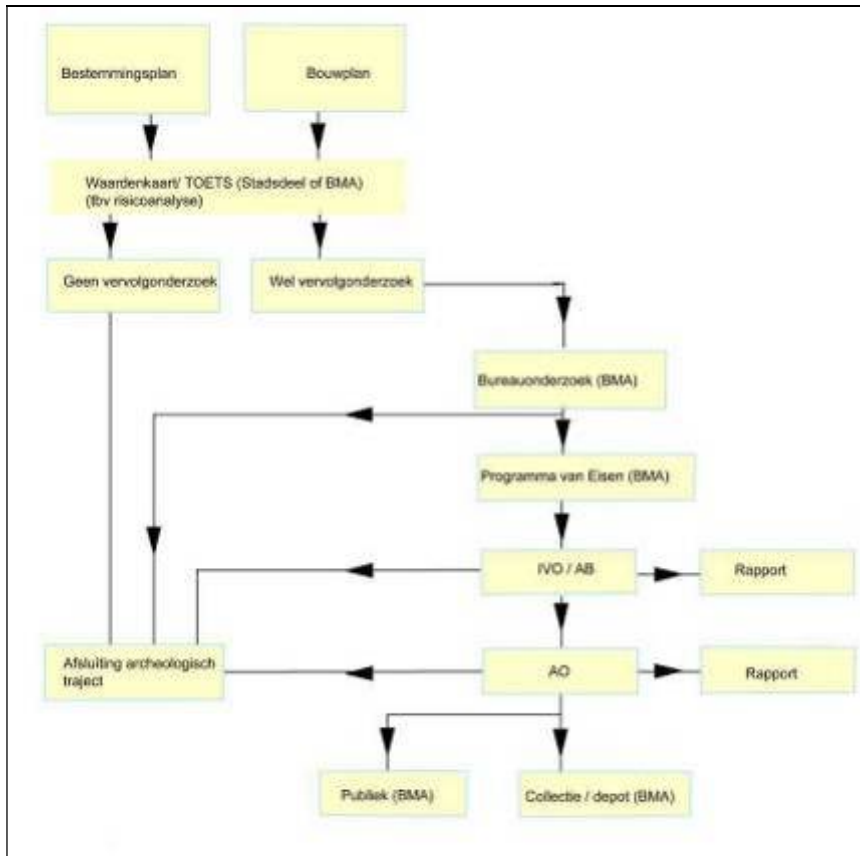
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 12-032

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 07-06-2012
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: drs. J. van den Dijssel
Cartografie: drs. J. van den Dijssel

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.